

Peatükk 9

Kokkuvõtvad märkused

9.1 Jäiga keha mehaanika ja elastsusteooria

Sarnasused:

- Alamharud: staatika, kinemaatika, dünaamika.
- Mõlemal juhul on rakendatavad analüütilise mehaanika meetodid
- Jõudu ja jõu momenti käsitletakse kui vektoreid!
- Mõlemad, st. nii jäik keha kui deformeeruv keskkond, koosnevad punkt-massidest ja nad moodustavad seega punktmasside (mehaanikalise) süsteemi
  - Sageli öeldakse deformeeruva keskkonna korral punktmassi asemel materiaalne punkt
  - Punktmasside süsteemile mõjuvad jõud saab jaotada sise- ja välisjõududeks

- Jõusüsteemi peavektori ja peamomendi kontseptsiooni rakendatakse mõlemal juhul, kuid deformeeruva keha korral esineb mõningaid spetsiifilisi erisusi
  - Sisejõud: keha lõikes mõjuvate pingete peavektor ja peamoment
  - Tavaliselt taandatakse pinged lõike pinnakeskmesse
  - Talade korral on tala ristlõikes mõjuvate sisejõudude projektsioonidel spetsiifilised nimed: pikijõud, põikjõud, väändemoment, paindemoment
    - * Tavaliselt kasutatakse siinjuures Descartes'i ristkoordinaate
- Tasakaalutingimused: Jõusüsteemi peavektor ja peamoment peavad võrduma nulliga.
- Liikumishulk ja kineetiline moment ning vastavad teoreemid
- Kogu teooria baseerub mõlemal juhul Newtoni seadustel

Erinevused:

- Uurimisobjekt: jäik keha *vrs.* deformeeruv keskkond
  - Deformeeruv keskkond: deformeeruv tahkis (tahke keha), gaas, vedelik
- Jäiga keha mehaanikas saab jõudu vaadelda kui libisevat vektorit, kuid deformeeruva keskkonna korral ei saa.
- Jäiga keha mehaanikas saab lauskoormuse asendada üksikjõuga, kuid deformeeruva keskkonna korral ei saa.

9.2 Lineaarne ja mittelineaarne elastsusteooria

Lineaarne elastsusteooria

- Lineaarne elastsusteooria = klassikaline elastsusteooria
- Siirete ja deformatsioonide vahelised seosed on lineaarsed — geomeetiline lineaarsus
  - Deformatsioonitensor on defineeritud Cauchy seoste kaudu
  - Deformatsiooni mõõduks on tavaliselt suhteline pikenemine ja algse täisnurga muut ehk nihkenurk
- Siirded on väikesed võrreldes uuritavate kehade joonmõõtmetega
- Deformatsioonid (suhtelised pikenemised ja algse täisnurga muutused) on väikesed võrreldes ühega, neid saab käsitleda lõpmata väikeste suurustena ja kasutatakse terminit (lõpmata) väikesed deformatsioonid (inglise keeles *infinitesimal strains*)

- Olekuvõrrandid, st. pingete ja deformatsioonide vahelised seosed, on lineaarsed — füüsikaline lineaarsus
  - (Üldistatud) Hooke'i seadus
    - * Analooigiks on nn. ideaalne vedru
- Kehtib superpositsiooni printsiip
  - Tihti nimetatakse seda ka jõudude mõju sõltumatuse printsiibiks
    - * Erinevate lahendite summa on alati lahend
- Ideaalselt elastne keha
- Alati rakendatakse Saint Venant'i printsiipi
- Tavaliselt rakendatakse Bernoulli hüpoteesi (ristlõigete tasandilisuse hüpoteesi)

Mittelineaarne elastsusteooria

- Siirete ja deformatsioonide vahelised seosed on mittelineaarsed — geomeetiline mittelineaarsus
  - Kasutusel on erinevad deformatsioonitensorid ja deformatsiooni mõõdud
- Olekuvõrrandid on mittelineaarsed — füüsikaline mittelineaarsus
- Siirded pole väikesed (võrreldes keha mõõtmetega)
- Deformatsioonid pole väikesed võrreldes ühega
  - Deformatsioone ei saa käsitleda lõpmata väikeste suurustena
  - Öeldakse, et deformatsioonid omavad lõplike väärtusi ja kasutatakse terminit lõplikud deformatsioonid (inglise keeles *finite strains*)
- Superpositsiooni printsiip ei kehti!
- Saint Venant'i printsiip ja Bernoulli hüpotees pole tavaliselt rakendatavad

- Mittelineaarsele elastsusteooriale vastavaid võrrandeid ja seoseid käsitleme pideva keskkonna mehaanika kursuses.

Üldised hüpoteesid, eeldused, seaduspärasused jms., mis on rakendatavad nii lineaarse kui mittelineaarse teooria korral

- Pidevuse hüpotees kehtib alati
  - Pragude, tühimike jms. esinemise korral on vaja rakendada täiendavaid hüpoteese ja eeldusi
- Homogeensus ja mittehomoogeensus
- Isotroopsus ja anisotroopsus
- Defineeritakse nn. algolek — puuduvad pinged ja deformatsioonid
- Termilised efektid — termoelastsusteooria — nii lineaarne kui mittelineaarne käsitlus

- Viskoossed efektid — viskoelastsus
  - Viskoossus — vedeliku võime deformeerumisel vastu võtta nihke- ja tõmbepingeid
  - Mida väiksem on vedeliku viskoossus, seda voolavam ta on
  - Olekuvõrrandid esitavad seosed pingete ja deformatsioonikiiruste vahel
    - * Lineaarsed (Newtoni vedelik) ja mittelineaarsed (nn. mitte Newtoni vedelik, i.k. *non-Newtonian fluid*)
- Saab eristada tegelikku ja tinglikku pinget (ehk pseudopinget)
  - Lineaarses teoorias langevad need kaks praktiliselt kokku ja seetõttu neid tavaliselt ei eristata
  - Võrrelge malmi ja terase tõmbekatseid

9.3 Lineaarse elastsusteooria jaotamine elementaarteooriaks ja esimest järku teooriaks

- Elementaarteooria ehk nn. 0-järku teooria — sisaldab täiendavaid lihtsustusi
- Nn. 1-järku teooria — klassikaline ehk lineaarne elastsusteooria ilma täiendavate lihtsustusteta
- Tugevusõpetus — elementaarteooria + tugevusarvutused
  - Tugevusõpetus on mehaanika haru, mis uurib konstruktsioonielementide piisava tugevuse, jäikuse ja stabiilsuse saavutamist võimalikult ökonoomsel moel.
- Tehniline mehaanika TTÜ-s — tugevusõpetus + jäiga keha staatika

Elementaarteooria

- Kehtivad kõik lineaarse elastsusteooria hüpoteesid, eeldused, printsiibid, lihtsustused jne.
- Lisaks tehakse veel täiendavaid lihtsustusi, mis 1. järku teooria korral võivad, kuid ei pruugi kehtida
  - Algmõõtmete printsiip
  - Bernoulli hüpotees ehk ristlõigete tasapinnalisuse hüpotees
  - Uurimisobjektiks on peamiselt vardad ja talad
  - jne
- Peamiselt tuntakse huvi vaid varraste (talade) teljepunktide siirete vastu — teiste punktide siirete leidmine ei paku üldjuhul huvi
  - Vaadeldakse tala telge — elastse joone (i.k. *deflection curve*) diferentsiaalvõrrand — läbipainded
- Käesoleva loengukonspekti 2. peatükis on varraste ja talade pingete analüüs teostatud elementaarteooriast lähtudes

9.4 Olekuvõrranditest

Olekuvõrrandid esitavad tahkiste korral seoseid pingete ja deformatsioonide vahel, (viskoosete) vedelike korral aga pingete ja deformatsiooniiruste vahel.

Elastse keha lineaarne olekuvõrrand — Hooke'i seadus

- Ideaalselt elastne, homogeenne, isotroopne materjal
  - Kaks sõltumatut elastsuskonstanti
    - * Youngi moodul, Poissoni tegur, nihkeelastsusmoodul — valida kaks kolmest
    - * Lamé koefitsendid
    - * Ruumdeformatsioon — ruumpaisumismoodul
- Anisotroopne materjal — iga juht vajab individuaalset (eksperimentaalset) lähenemist
  - Tähtis on teada materjalide sümmeetriat, näiteks ortotroopne materjal

9.5 Deformatsioon ja pinge

- Deformatsioon iseloomustab keha (keskkonna) mõõtmete ja kuju muutuse intensiivsust vaadeldavas punktis
- Pinge iseloomustab sisejõudude intensiivsust vaadeldavat punkti läbival pinnal
- Deformatsiooniseisund — iseloomustab deformatsioone vaadeldavas punktis — kirjeldatakse deformatsioonitensori abil
- Pingeseisund ehk pingus — iseloomustab pingeid vaadeldavas punktis — kirjeldatakse pingetensori abil
- Peapinged ja peadeformatsioonid
- Ruum-, tasand- ja joonpingus
- Ruum-, tasand- ja joondeformatsioon
- Tasandpingusele vastab ruumdeformatsioon ja vastupidi, tasanddeformatsioonile vastab ruumpingus

9.6 Tugevuskriteeriumid ja varutegur

- Lubatav pinge — tähistused $[\sigma]$, $[\sigma^c]$, $[\sigma^t]$, $[\tau]$
- Varutegur — väärtus ≥ 1 , 25 sõltub konstruktsiooni vastutusrikkusest, materjali omaduste ühtlusest jms.
- Tugevuskriteeriumid (tugevusteooriad)
  - Lihttööseisundid — $\sigma \leq [\sigma]$, $\sigma^c \leq [\sigma^c]$, $\sigma^t \leq [\sigma^t]$, $\tau \leq [\tau]$
  - Liitööseisundid — ekvivalentpinged $\sigma_{\text{ekv}} \leq [\sigma]$
    - * Kujumuutuse energia kriteerium ehk von Misesi kriteerium (von Mises–Huber–Maxwell) — tänapäeval väga laialdaselt kasutusel
      - $\sigma_{\text{ekv}}^2 = \sigma_1^2 + \sigma_2^2 + \sigma_3^2 - \sigma_1\sigma_2 - \sigma_2\sigma_3 - \sigma_1\sigma_3$
    - * Suurima nihkepinge kriteerium ehk Tresca kriteerium
      - $\sigma_{\text{ekv}} = \sigma_1 - \sigma_3$
    - * Maksimaalse peadeformatsiooni kriteerium
      - $\sigma_{\text{ekv}} = \sigma_1 - \nu\sigma_2 - \nu\sigma_3$
    - * jne.

- Temperatuuri mõju — külmahaprus

9.7 DÜnaamilised koormused

- Tsükliline koormamine — väsimus
  - Väsimuspragu ja väsimuspurunemine
- Löök
  - Löögisitkus
- Võnkumine
  - Resonants
- Lained
  - Akustilised lained
  - Deformatsioonilained
  - Nihkelained
  - Survelained

Sisukord

9	Kokkuvõtvad märkused	1
9.1	Jäiga keha mehaanika ja elastsusteooria	2
9.2	Lineaarne ja mittelineaarne elastsusteooria	5
9.3	Lineaarse elastsusteooria jaotamine elementaarteooriaks ja esimest järku teooriaks	11
9.4	Olekuvõrranditest	13
9.5	Deformatsioon ja pinge	14
9.6	Tugevuskriteeriumid ja varutegur	15

9.7	Dünaamilised koormused	17
-----	----------------------------------	----